

Леся Ковач

ДИНАМІКА ЕТНОПРОФЕСІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ГАЛИЧИНИ: ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Досліджено кількісні та якісні показники етнічної структури зайнятості населення сучасної Галичини. З'ясовано зміни, які відбулися в ній після здобуття Україною державної незалежності. Зроблено висновок про відсутність у регіоні суттєвих конфліктно-небезпечних чинників статусного домінування одних етнічних груп над іншим., Покращення потребують загальні параметри структури професійної зайнятості всього українського суспільства, які не відповідають сучасним потребам реформування політичного та економічного розвитку країни.

Ключові слова: Галичина, етнопрофесійна структура, соціальна стратифікація, етноконфліктний потенціал.

Lesia Kovach. The dynamics of ethnoprofesional structure in the employment of modern Galicia: etnopolitical context. The article deals with quantitative and qualitative indices of ethnic structure in the development of contemporary Galicia. The changes, which have happened after Ukraine gained the independence, were found out. The

conclusion on the absence of significant conflict factors that claims that one ethnic group status dominates over the others in the region was made. The general parameters of employment professional structure, that don't meet new needs in reforming of political and economic development of the country, require some improvements.

Key word: *Galicia, ethno-political structure, social stratification, ethnoconflict potential.*

Процеси регіоналізації, які відбуваються у сучасному світі й у багатьох випадках супроводжуються виникненням збройних конфліктів та етнопонаціональних потрясінь, актуалізують дослідження, пов'язані з регіональними особливостями розвитку територій та прогнозуванням на цій основі політичних наслідків. Особливо це стосується сфери зайнятості та економічних відносин, де інтереси як окремих людей, так і їх певних груп мають найвищу концентрацію, а отже, є найбільш конфліктнонебезпечними. «Націоналізм, – зазначає британський дослідник Р. Роговські, – майже завжди ґрунтується на прискіпливій оцінці власного інтересу і реальної суспільної ситуації (а не є наслідком історії або ілюзії) і він найтіснішим чином пов'язаний з суспільним поділом праці та змінами в цьому поділі» [1, с.87].

Вважається, що за умов нормального функціонування економіки й адекватного структурування ринку праці, коли є великий діапазон вибору сфер зайнятості й відсутня дискримінація недомінуючих груп населення за етнічними ознаками, такий поділ (припускається, що етнічні спільноти мають нахил до певного виду розумової чи фізичної діяльності і, займаючись саме нею, ефективно досягають найпомітніших успіхів) є позитивним механізмом регулювання виробничих відносин у поліетнічному суспільстві.

Однак у кризових економічних ситуаціях, коли падає обсяг виробництва, зростає рівень безробіття, а отже, і конкуренція на ринку праці, то домінуюча більшість намагається зміцнити своє становище. За іммігрантами закріплюються сфери малокваліфікованої, фізично важкої, брудної і низькооплачуваної праці, що усвідомлюються ними як дискримінація та стає причиною їхньої етномобілізації [2, с. 86].

На інший бік поділу праці звертає увагу російський дослідник В. Ільїн. На його думку, різні етноси у боротьбі за виживання виявляються неоднаково пристосованими до умов певного суспільства, перш за все завдяки специфіці своєї культури (традиціям, нормам, цінностям тощо). У підсумку, одна етнічна культура сприяє вертикальній соціальній мобільності, друга – навпаки, перешкоджає їй. Тому, переконує В. Ільїн, доцільно розмежовувати етносоціальну стратифікацію у чистому вигляді та вторинну етносоціальну стратифікацію [3, с. 18]. Про етносоціальну стратифікацію у чистому вигляді можна говорити у тому разі, коли етнічні спільноти цілеспрямовано поставлені у нерівне становище у державній ієрархії та стають об'єктом привілеїв або дискримінації. Вторинна етносоціальна стратифікація виникає тоді, коли етнічні межі збігаються з природними зонами, галузевою зайнятістю та поселенською структурою. Внаслідок цього етносоціальна нерівність є результатом нерівності регіонів, галузей господарства, місця проживання (місто/село) [3, с. 309 – 310].

У тому разі, пише М. Дністрянський, коли між регіонами існують суттєві відмінності, які більшістю населення усвідомлюються як цілеспрямована дискримінація, – виникає регіональна мобілізація, яка може призвести до поширення регіональних рухів та етнорегіоналізму. У випадку відсталості – виникають одні мотиви невдоволення (центр «обкрадає»), а у разі вищого рівня розвитку – інші (ми «годуємо») [4, с. 70].

Проте, на думку В. Котигоренка, який протягом тривалого часу досліджує етнічні протиріччя і конфлікти в Україні, специфіку розвитку етнодемографічної та етносоціальної структури українського суспільства, потенційна конфліктогенність етнонаціональних відмінностей полягає не так у факті їх наявності, скільки у векторах загальної соціально-економічної динаміки. «Суспільну напругу і конфлікти, – пише вчений, – продукують не етносоціальні відмінності як такі, а передовсім соціально-економічні негаразди, здатні посилювати суспільне невдоволення, яке за певних умов і певними силами може бути каналізованим у сферу міжетнічних взаємин, ставлення етнічних спільнот до держави та її політики» [5, с. 152].

Враховуючи вищезазначене, метою вказаного дослідження стало з'ясування професійної структури зайнятості етнічних груп сучасної Галичини в межах Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей. Гносеологічний зміст такого виміру полягав у встановленні кількісних показників якісних ознак досліджуваних явищ і процесів та їх пояснення з позицій політичної науки. Адже в демократичних державах, де найбільш сутнісні питання життєдіяльності вирішуються більшістю населення, кількісні показники перетворюються на порівняно різну можливість етнічних груп впливати на прийняття важливих для себе та держави рішень – у процесі референдумів, виборчих кампаній, взаємовідносин з органами державної влади тощо. У багатьох випадках саме чисельність тієї чи іншої етнічної групи та наявність у її складі економічно і політично сильних лідерів стає головною підставою для етнічної мобілізації та вимаганні «особливих» прав для себе.

Критерій професійної належності обрано внаслідок того, що саме в професії (занятті) акумульовано більшість стратифікаційних ознак. Це і дохід, і рівень освіти, і складність праці, і престиж, і винагорода.

Висока частка людей, зайнятих фізичною малокваліфікованою працею серед тієї чи іншої етнічної групи, вказує на низький рівень розвитку її продуктивних сил, реальні можливості та перспективи. У той час як наявність людей з високим фаховим рівнем свідчить про їх високу кваліфікацію та створює більше можливостей у доступі до інших життєво важливих благ та ресурсів, насамперед владних. Крім цього, це значно зменшує потенціал виникнення процесів сегрегації окремих груп у суспільстві за етнонаціональною ознакою та етнополітичних конфліктів як таких.

Глобалізація ще більшою мірою посилює залежність рівня добробуту людини від її професійних характеристик. Адже чим більшою мірою професія стосується інноваційних галузей, тим більше вона оплачується. Як наслідок, посилюється розрив між групами кваліфікованих і малокваліфікованих працівників [6, с. 31], забезпеченим і малозабезпеченим населенням, тими, хто задоволений своїм становищем у суспільстві і незадоволений.

Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких дослідницьких завдань:

– з'ясувати основні параметри сучасної структури зайнятості етнічних груп населення регіону та порівняти їх із аналогічними показниками 1989 р. Зокрема, дослідити, чи вплинуло здобуття Україною державної незалежності на стан етнічної субординації на ринку праці вказаного регіону;

– виявити чинники, здатні стати джерелом етноконфліктності.

Об'єктом дослідження обрано етнополітичні аспекти структури професійної зайнятості населення сучасної Галичини.

Предметом – представленість етнічних груп у високо-статусних і низькостатусних видах діяльності.

Особливу увагу в роботі приділено соціально-економічним проблемам і потребам етнічних спільнот. Адже суперечності, що виникають з приводу володіння матеріальними і суспільними ресурсами, на думку науковців, є одними з головних у виникненні суспільних і політичних конфліктів. Так, «оглядаючи причини між-етнічного конфлікту, – зазначають українські дослідники В. Євтух та А. Попок, – можна дійти висновку, що глобальною причиною конфліктів є змагання соціальних груп (а етнічна спільнота є одним з її різновидів) за здобуття гідних ніш у процесі суспільного розвитку країни... Оскільки можливості таких ніш на певному статистичному відтинку розвитку суспільства обмежені (мається на увазі той факт, що вони зазвичай зайняті представниками етнічних спільнот з більш потужним силовим полем), то конкурентне співіснування різних етнічних спільнот може набирати гостроти й досягати... стану етнічного антагонізму, від якого лише крок до виникнення етнічного конфлікту» [7, с. 164].

У ході дослідження було використано показник питомої ваги зайнятості етнонаціональних груп регіону (показує, яку частку становить окрема частина сукупності від усієї сукупності), а також обчислено співвідношення між окремими професійними категоріями етнонаціональних груп у складі усього зайнятого населення, тобто визначено якісні характеристики структури професійної зайнятості етнічних груп, їх ресурсні можливості. Показник питомої ваги було застосовано, щоб встановити пропорційність представництва етнонаціональних груп, насамперед у тих видах

прикладання праці, які зазвичай вважають престижними, тобто виявити або спростувати наявність дискримінації в сфері зайнятості за етнопонаціональною ознакою.

Основою аналізу вказаного дослідження стали результати переписів населення України – останнього радянського перепису населення 1989 і першого Всеукраїнського перепису населення 2001 років, а також інші статистичні джерела і наукові розробки з зазначеної проблематики, зокрема, роботи – Р. Лозинського [8, с. 264 – 272], Т. Возняка [9], М. Кусяк [10], Н. Коваліско [11], І. Монолатія [12], І. Барної [13]. Викладений у них матеріал дозволив зорієнтуватись у найбільш актуальних питаннях суспільно-політичної ситуації в регіоні, виявити чинники етноконфліктності та запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Отже, як свідчать дані останнього Всесоюзного перепису населення 1989 р., на час розпаду СРСР у Галичині проживало близько 4 млн осіб різних національностей. Найбільш чисельними етнічними групами регіону були українці, росіяни, поляки, білоруси, євреї, молдовани.

У **Львівській області** станом на 1989 р. кількість українців становила 2 млн 464 тис. 739 осіб. З них 1 млн 366 201 особа мешкала у містах, 1 млн 098 тис. 538 осіб – у селах.

Проведений аналіз населення регіону в розрізі його етнопрофесійної структури показав, що найбільше українців було серед робітників (57,7%), причому робітники переважали як серед міського (61,7%), так і сільського населення (51,9%). Другою за чисельністю соціальною стратою серед українців були службовці. Їхня кількість становила 595 тис. 391 особу, або 24,2% населення області. Жителями міст було 485 тис. 692 осіб (35,6%), сіл – 109 тис. 699 осіб (10,0%). Найменше українців працювало у сільському господарстві. Кількість колгоспників серед них становила 449 тис 865 осіб, або 18,2% усього зайнятого населення області. В колгоспах працювало 34 тис. 811 мешканців міст (25,0%) та 415 тис. 054 (37,8%) мешканців сіл.

Незначною серед українців була частка осіб, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, служителів культу та тих, хто не вказав суспільної групи – 5 тис. 497 осіб, або 0,2% населення

Львівської області. З них 2 тис. 484 (0,2%) особи мешкали в містах, а 3 тис. 013 осіб (0,2%) – у селах.

Загальна кількість зайнятого населення серед українців Львівської області становила 1 млн 235 тис. 703 осіб, або 50,1% усього населення, що проживало на її території. *Мешканцями міст було 729 тис. 904 особи (53,4%), мешканцями сіл – 505 тис. 799 осіб (46,9%).*

Другою за чисельністю етнічною групою Львівської області були росіяни. Їхня кількість становила 195 тис. 116 осіб, або 7,2% усього її населення. В містах проживало 188 тис. 923 росіян, в селах – 6 тис. 193 осіб вказаної національності.

Найчисельнішим соціальним прошарком серед них були службовці – 110 тис. 591 особа, або 56,7% усіх зайнятих росіян Львівської області. Серед міських жителів росіян-службовців було 108 тис. 493 особи (57,4%), серед мешканців сіл – 2 тис. 098 осіб (33,9%).

Другими за чисельністю серед зайнятих росіян були робітники – 82 тис. 020 осіб, або 42,0%. У містах кількість робітників серед росіян становила 79 тис. 157 осіб (41,9%), у селах – 2 тис. 863 особи (46,2%).

У сільському господарстві Львівської області було зайнято лише 1 тис. 667 осіб російської національності (0,9%). Кількість колгоспників серед росіян – міських жителів становила 737 осіб (0,4%), сільських – 930 осіб (15,0%).

Як і серед українців, незначною була кількість росіян, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, служителів культу та тих, хто не вказав суспільну групу – 838 осіб (0,4%). Серед міського населення таких налічувалось 536 осіб (0,3%), серед сільського населення – 302 особи (4,9%).

Кількість зайнятого російського населення серед усього населення Львівської області становила 106 тис. 122 особи (54,4%). Мешканцями міст було 102 тис. 505 осіб (54,3%), мешканцями сіл – 3 тис. 617 осіб [14, с. 45].

В Івано-Франківській області, як і у Львівській, у етнонаціональній структурі її населення абсолютну більшість становили українці. Станом на 1989 р. на території області проживало 1 млн 342 тис. 888 осіб української національності (95,0%). З них меш-

канцями міст було 523 тис. 557 осіб (39,0%), мешканцями сіл – 819 тис. 331 особа (61,0%).

У сфері зайнятості найбільш чисельним соціальним прошарком серед українців Івано-Франківщини були робітники – 726 тис. 908 осіб (54,1%). Серед них мешканцями сіл було 410 тис. 407 осіб, мешканцями міст – 316 тис. 501 особа.

Другими за цим показником були колгоспники – 344 тис. 998 осіб (25,7%). У колгоспах працювало 21 тис. 126 осіб, які проживали в містах (4,0%), та 323 тис. 872 тис. особи (39,5%), які проживали в селах.

Помітно меншою серед українців була кількість службовців – 264 тис. 104 особи (19,7%). З них 184 тис. 446 осіб належало до міської інтелігенції (35,2%), а 79 тис. 658 осіб – до сільської.

Найменш чисельною соціальною стратою серед українців були особи, зайняті індивідуальною трудовою діяльністю, служителями культу та ті, що не вказали суспільну групу – 6 тис. 878 осіб (0,5%). У містах таких було 1 тис. 484 особи (0,3%), в селах – 5 394 особи (0,4%) [14, с. 431].

У **Тернопільській області**, як і в двох попередніх, також спостерігалися диспропорції на користь росіян. Українці в основному працювали в сільському господарстві області, на той час найменш престижній і оплачуваній галузі народного господарства СРСР. У більш розвинених у промисловому плані Львівській та Івано-Франківській областях кількість українців, зайнятих у промисловому виробництві, становила 453 471 особу (36,7%) та 203 075 осіб (31,6%), відповідно.

У сільському і лісовому господарстві Львівської області українців налічувалося 217 106 осіб (17,6%), Івано-Франківської – 157 328 осіб (24,5%) [14, с. 454 – 455].

Російське населення було зайняте головним чином у промисловості, в народній освіті, культурі, науці і науковому обслуговуванні, а особливо в управлінні – привілейованій соціальній страті радянського суспільства. Виділялися цілі сфери, як, наприклад, силові структури, суд, прокуратура, праця в яких була прерогативою осіб саме російської національності. У постанові пленуму ЦК КПУ від 4 червня 1953 р., зокрема, знаходимо такі відомості щодо структури зайнятості населення Західної України:

із 742 секретарів обкомів, міськкомів і райкомів партії лише 62 особи були місцевими жителями. Серед 599 відповідальних працівників апарату обкомів партії таких було лише 22 особи, серед 2 776 відповідальних працівників апарату міськкомів і райкомів партії – тільки 285 осіб. Серед голів, заступників голів і секретарів виконкомів міських і районних Рад депутатів трудящих місцеві українці становили 44%, поміж секретарів міськкомів і райкомів комсомолу – 46%, міських і районних прокурорів – 12%, народних суддів – 40%, голів райспоживспілок – 42%, завідувачів районних і міських фінансових відділів – 44%, завідувачів районних відділів сільського господарства – 16%.

Подібною була ситуація і з висуненням місцевих кадрів на керівні посади в наукових, культурно-освітніх та інших організаціях. Так, у Львові з 1718 професорів та викладачів 12 вищих навчальних закладів місцеву інтелігенцію представляли лише 320 осіб, у складі директорів цих навчальних закладів не було жодного місцевого працівника; серед 25 заступників директорів з місцевих працював лише один, а серед 42 деканів вузів тільки два були з Західної України [15, с. 146 – 147].

І якщо до Другої світової війни кількість населення російської національності в Західній Україні становила десяту частку відсотка, упродовж другої половини 1940-х та в 1950-ті роки його частка зросла до 5% (близько 330 тис. осіб) [15, с. 143].

Міграція росіян у Західну Україну була викликана низкою обставин. По-перше – об'єктивною потребою індустріалізації, по-друге – ідеологією та політикою влади, спрямованих на деукраїнізацію цього найбільш антирадянського регіону України, яка, крім іншого, передбачала формування з новоприбулих переселенців лояльної для зміцнення режиму етносоціальної бази, покликаної забезпечити встановлення повного контролю за суспільно-політичним життям у краї. Натомість за українцями закріплювалися сфери малокваліфікованої фізичної праці, що потребувала найпростіших навичок.

Про негативні наслідки такої політики для кваліфікаційних характеристик професійної структури українського населення Галичини красномовно свідчить співвідношення зайнятих розумовою і фізичною працею. У Львівській області відповідні пропорції серед

українців у 1989 р. були такими: 70,6% – становили особи, зайняті переважно фізичною працею, 29,4% – переважно розумовою працею. Натомість у росіян ситуація мала прямо протилежний характер: 57,1% серед них були зайняті переважно розумовою працею, а 42,9% – переважно фізичною працею. В Івано-Франківській області частка українців, зайнятих переважно фізичною працею, становила 73,7%, переважно розумовою працею – 26,3% [14, с. 501].

Негативним чинником для суспільного та економічного розвитку українців був і той факт, що, перебуваючи у складі різних імперій, землі Галичини завжди опинялися на периферії, а більшість українського населення проживала у селах. Статус аграрного зберігався за регіоном аж до кінця існування СРСР, хоча суттєві позитивні зрушення в напрямі його промислового розвитку, особливо після включення до складу СРСР, усе ж таки відбувалися. Проте, зазначає М. Кусяк, компонентно-функціональну структуру економіки регіону становили в основному сировинні галузі (нафтовидобувна, деревообробна) та галузі неглибокої переробки. Наукомісткі виробництва ВПК (військово-промислового комплексу) стали зароджуватися у регіоні лише у другій половині ХХ століття [10, с. 11].

Порівняти, наскільки змінилася ситуація в сфері зайнятості серед найбільш чисельних етнічних груп регіону після здобуття Україною державної незалежності, дозволяють дані першого Всеукраїнського перепису населення 2001 р.

«Словник занять» Всеукраїнського перепису населення 2001 р. містить 9 класифікаційних груп (розділів), 97 підгруп, згідно з якими і були розподілені заняття окремих респондентів, названі ними як відповідь на запитання переписного листа. Під заняттям розуміється діяльність, яка дає заробіток або дохід.

Словник розроблено науковими установами країни на базі чинного в Україні з січня 1995 р. Державного класифікатора України «Класифікатора професій» ДК 003-95 з урахуванням змін, що були внесені протягом 1998 – 2001 рр. Державний класифікатор професій України ґрунтується на Міжнародній стандартній класифікації професій 1998 р. (ISCO – 88), рекомендованій Міжнародною конференцією статистики праці для переведення національних даних у систему, що полегшує міжнародний обмін професійною інформацією [15, с. 6 – 7]. Оскільки соціальні й

економічні зміни постійно модифікують професійну структуру, то й здатність будь-якої окремої класифікації відобразити цю структуру в часі є обмеженою. Саме тому здійснюється постійне оновлення класифікаційної схеми, хоча це й ускладнює процес ідентифікації змін, що відбуваються.

Перша група (розділ) – **«Законодавці, вищі державні службовці, керівники»** – містить професії, що пов'язані: з визначенням та формуванням державної політики, законодавчим регулюванням; вищим державним управлінням; правосуддям та прокурорським наглядом; керівництвом підприємствами, установами, організаціями та їх підрозділами незалежно від форм власності та видів діяльності. Група охоплює широке коло професій, пов'язаних з здійсненням різноманітних функцій управління та керівництва. Присутність у цій професійній страті не тільки є ознакою належності до політичної, управлінської та промислової еліти, а в умовах політичної системи України визначає також доступ до власності.

За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у Львівській області частка українців серед законодавців, вищих державних службовців та керівників становила 95,35%, росіян – 5,54%, осіб інших національностей – 1,66%; в Івано-Франківській області вказані пропорції були такими: 96,04%, 3,21%, 0,74%, відповідно; у Тернопільській – 97,17%, 2,06%, 0,76%, відповідно.

У структурі зайнятості зазначених національностей Львівської області найбільша частку законодавців, вищих державних службовців та керівників мали росіяни – 15,22% (до речі, у Донецькій області, з переважаючим російським населенням, цей показник був меншим і становив 12,21%). Серед українців представників цієї групи професій було 9,23%, серед осіб інших національностей (найбільш чисельними серед них були поляки, білоруси та євреї) – 13,59%.

Схожою була картина і в Івано-Франківській та Тернопільській областях. Так, у структурі зайнятості населення Івано-Франківської області частка росіян серед законодавців, вищих державних службовців та керівників становила 14,47%, в осіб інших національностей – 12,8%, в українців – 7,59%. У Тернопільській області відповідні пропорції були такими: 13,22%, 11,01%, 8,24%, відповідно.

Частка законодавців, вищих державних службовців та керівників серед усього зайнятого населення України у 2001 р. становила 9,99% (1 724 725 осіб). За цим показником Україна перебувала на середньоєвропейському рівні (10,0%). У країнах Європи у 2001 році питома вага законодавців, вищих державних службовців та керівників коливалася в межах від 2,4% у Румунії – до 13,4% у Великій Британії. Серед зайнятого населення Російської Федерації вона становила 4,3% [16, с. 173].

У 2012 р. кількість законодавців, вищих державних службовців та керівників порівняно з 2001 р. зменшилася до 1494,4 тис. осіб (на 13,36%). Від кількості осіб, які підлягали обстеженню, чоловіків було 754,4 тис. осіб (7,4%), жінок – 740 тис. осіб (7,2%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 15,7%, жінки – 13,6% [17, с. 34].

Тут і далі в тексті термін «кваліфікація» визначається як здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи; термін «професія» – як здатність виконувати подібні роботи, що вимагають від особи певної кваліфікації; а термін «робота» вживається в значенні певних завдань та обов'язків, що виконані, виконуються чи повинні бути виконані однією особою.

Інша престижна соціальна група, належність до якої вважається індикатором соціальної впливовості групи, є «**Професіонали**». Професії цієї групи вимагають від працівника кваліфікації за дипломами про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра, про присудження наукового ступеня кандидата наук, доктора наук, атестатам ученого звання старшого наукового співробітника, доцента, професора. Професійні знання полягають у збільшенні наявного фонду знань, застосуванні певних концепцій, теорій та методів для розв'язання певних проблем чи в систематизованому викладанні відповідних дисциплін у повному обсязі.

Серед усіх професіоналів Львівської області частка українців становила 92,5%, росіян – 5,92%, осіб інших національностей – 1,47%. В Івано-Франківській області ці показники серед названих національностей були, відповідно: 96,02%, 3,20%, 0,70%. У Тернопільській області – 97,39%, 2,0%, 0,58%, відповідно.

У структурі зайнятості найбільшу кількість представників цієї групи професій мали росіяни. У Львівській області професіоналів

серед росіян було 24,46% (для порівняння: у Донецькій області, де кількість етнічних росіян дорівнювала майже 40,0%, цей показник становив 12,16%), українців – 13,85%, осіб інших національностей – 18,11%. В Івано-Франківській області відповідні пропорції становили: 19,7%, 10,38%, 16,49%. У Тернопільській області – 18,78%, 12,06%, 12,38%, відповідно.

Частка професіоналів серед усього зайнятого населення України становила 12,23% (2 109 714 осіб).

У 2012 р. їх кількість зменшилася до 2002,6 тис. осіб (на 5,08%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 624,1 особи (6,1%), жінок – 1378,5 (13,5%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 13,0%, жінки – 25,3%.

До групи професій, участь у яких також вважається престижною, належать «Фахівці» – люди, які володіють знаннями в одній або більше галузях природничих, технічних чи гуманітарних наук. Професійні завдання полягають у виконанні спеціальних робіт, пов'язаних із застосуванням положень та використанням методів відповідних наук. Це професії, яким відповідає кваліфікація за дипломом чи іншим відповідним документом молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, що проходить післядипломну підготовку (стажування, інтернатуру, клінічну ординатуру); спеціаліста (на роботах з керування складними технічними комплексами та їх обслуговування).

Частка українців серед фахівців Львівської області становила 93,65%, росіян – 5,0%, осіб іншої національності – 1,31%.

У структурі зайнятості найбільшу кількість представників цієї групи професій мали росіяни – 18,69%. В українців зазначений показник становив 12,66%, серед осіб інших національностей – 14,59%.

В Івано-Франківській області частка українців серед усіх фахівців області становила – 96,58%, росіян – 2,88%, осіб інших національностей – 0,545.

У структурі зайнятості найбільшу кількість представників цієї групи професій мали росіяни – 17,59%. Дещо меншою вона була в осіб інших національностей – 12,55%. Серед українців кількість таких осіб була найменшою і становила 10,35%.

У Тернопільській області частка фахівців серед українців становила 97,72%, росіян – 1,78%, осіб інших національностей – 0,49%.

У структурі зайнятості фахівців серед українців було 10,94%, серед росіян – 15,06%, серед осіб інших національностей – 9,38%.

Частка фахівців серед усього зайнятого населення України становила 12,23% (2 325 937).

У 2012 р. їх кількість зменшилася до 1358,9 тис. осіб (на 41,58%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 367,6 тис. осіб (3,6%), жінок – 991,3 тис. осіб (9,7%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 7,7%, жінки – 18,2% [17, с. 35].

Четверта група – «Технічні службовці» – включає професії, які передбачають знання, необхідні для підготовки, збереження та відновлення інформації та проведення обчислень. Професійні знання цієї групи пов'язані з виконанням секретарських обов'язків, роботою на друкарських машинках чи інших конторських машинках, записами та опрацюванням цифрових даних чи обслуговуванням клієнтів (поштове обслуговування, операції грошового обігу, надання довідок, реєстрації або переведення інформації тощо). Професії вимагають повної загальної середньої та професійної освіти чи повної загальної середньої освіти та професійної підготовки на виробництві.

Частка українців серед усіх технічних службовців Львівської області становила 93,18%, росіян – 5,43%, осіб інших національностей – 1,37%. В Івано-Франківській області вказані пропорції були такими: 96,38%, 3,04%, 0,56%, відповідно. У Тернопільській області – 94,88%, 3,80%, 1,30%, відповідно.

У структурі зайнятості найбільшу кількість представників цієї групи професій в усіх названих областях Галицького регіону мали росіяни. У Львівській області їхня частка становила 5,20%, в Івано-Франківській – 3,79%, у Тернопільській – 7,86%. Серед українців Львівської області представників цієї групи професій було 3,23%, Івано-Франківської – 2,10%, Тернопільської – 2,59%; серед осіб інших національностей Львівської області – 3,90%, Івано-Франківської – 2,69%, Тернопільської – 6,08%, відповідно.

Частка «Технічних службовців» серед усього зайнятого населення України також була на низькому рівні і становила 3,68% (635 475 осіб).

У 2012 р. кількість технічних службовців зменшилася до 432,1 тис. осіб (на 32,01%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 61,0 тис. осіб (0,6%), жінок – 371,1 тис. осіб (3,6%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіків налічувалося 1,3%, жінок – 6,8%.

Незначна кількість технічних службовців у структурі зайнятості населення України, яка в Галичині серед росіян та осіб інших національностей є помітно вищою за середньоукраїнські показники, свідчить про суттєву згорнутість сфери непобутових послуг (юридичні, наукові, консалтингові та інші), комунікативної та інформаційної інфраструктури, що, з одного боку, «підтримує» цінний диктат, зловживання з боку чиновників та структур-монополістів щодо сфери малого бізнесу та підприємництва, а з іншого – продукує подальшу правову необізнаність та незахищеність широких верств населення. Для порівняння – в країнах Європи у 2001 р. цей показник коливався в межах 4,2% у Румунії і 16,2% у Бельгії. У Великій Британії його значення дорівнювало 13,4%, у Швейцарії – 13,8%, у Німеччині – 12,9%, в Іспанії – 9,7%, у Польщі – 7,7%. Нижчим за український цей показник був лише на території Російської Федерації, де він становив 3,4% [16, с. 173].

Особливе місце з огляду престижності посідають представники п'ятої групи – **«Працівники сфери обслуговування та торгівлі»**. Група охоплює професії, які передбачають наявність знань, необхідних для надання відповідних послуг чи здійснення торгівлі. Професійні завдання охоплюють забезпечення послугами, пов'язаними з поїздками, побутом, харчуванням, обслуговуванням, охороною, підтриманням правопорядку, торгівлею тощо. Більша частина професій цієї групи вимагає повної загальної середньої та професійної освіти або повної загальної середньої освіти та професійної підготовки на виробництві. Високий соціальний престиж має менеджерський прошарок цієї групи.

Частка українців, зайнятих у цій групі професій, у Львівській області становила 94,90%, росіян – 3,83%, осіб інших національностей – 1,23%. В Івано-Франківській області відповідні пропорції були такими – 97,1%, 2,34%, 0,55%; у Тернопільській області – 98,02%, 1,45%, 0,52%, відповідно.

У структурі зайнятості українців, що працювали у сфері обслуговування і торгівлі Львівської області, було 9,26%, Івано-Франківської – 9,44%, Тернопільської – 7,19%. У росіян цей показник був вищим і становив 10,33% у Львівській області, 12,99% – Івано-Франківській області, 8,05% – Тернопільській області. В осіб інших національностей Львівської області цей показник дорівнював 9,84%, Івано-Франківської – 11,73%, Тернопільської – 6,6%.

Частка «Працівників сфери обслуговування та торгівлі» серед усього зайнятого населення України у 2001 р. становила 11,09% (1 913 591 особу).

У 2012 р. кількість представників цієї групи професій зменшилася до 882,4 тис. осіб (на 53,89%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 269,6 осіб (2,6%), жінок – 612,8 (6,0%). У розрізі до осіб відповідної статі, чоловіки становили 5,6%, жінки – 11,3%.

Шоста група занять – **«Кваліфіковані працівники сільсько-го та лісового господарства, риборозведення та рибальства»**. Група містить професії, які передбачають знання, необхідні для сільськогосподарського виробництва, лісового господарства, риборозведення та рибного промислу. Професійні завдання полягають у вирощуванні врожаю, розведенні тварин чи полюванні, вилову риби чи її розведенні, збереженні та експлуатації лісів з орієнтацією, головним чином, на ринок і реалізацію продукції організаціям збуту, торговельним підприємствам чи окремим покупцям. Освіта має бути повною загальною середньою або професійною, чи повною загальною середньою з професійною підготовкою на виробництві.

У Львівській області частка українців серед кваліфікованих працівників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства становила 98,77%, росіян – 0,53%, осіб інших національностей – 0,69%. В Івано-Франківській області відповідні пропорції були такими: 99,34%, 0,37%, 0,27%. У Тернопільській області – 99,1%, 0,56%, 0,35%, відповідно.

У структурі зайнятості населення Львівської області найбільшу частку представників цієї групи професій мали українці – 1,35%. Серед усіх зайнятих росіян людей цих професій було 0,20%, осіб інших національностей – 0,79%.

В Івано-Франківській області найбільшу частку у цій групі професій також мали українці – 1,86%. Другими за величиною вказаного показника були особи інших національностей – 1,11%. Серед росіян частка осіб цієї групи професій становила лише 0,40%.

Схожою була ситуація і в Тернопільській області. Так, частка українців у цій сфері прикладання праці була найбільшою і становила 2,52%. Натомість росіян, зайнятих вказаним видом діяльності, було лише 1,09%, осіб інших національностей – 1,54%.

Частка «Кваліфікованих працівників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства» серед усього зайнятого населення України у 2001 р. була найменшою і становила 2,53% (436 989 осіб). Для порівняння: у країнах Європи, зокрема у Польщі, цей показник дорівнював 18,1%, Румунії – 42,6%, Португалії – 11,6%, Німеччині – 2,0%, Бельгії – 1,7%, Російській Федерації – 2,6% [16, с. 174].

У 2012 р. кількість представників цієї групи професій зменшилася до 102,2 тис. осіб (на 76,62%). Від кількості осіб, які підлягали обстеженню, чоловіків було 42,4 тис. осіб (0,4%), жінок – 59,8 тис. осіб (0,6%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 0,9%, жінки – 1,1%.

Сьома група (розділ) – **«Кваліфіковані працівники з інструментом»** – включає професії, які передбачають знання, необхідні для вибору способів використання матеріалів та інструментів, визначення стадій робочого процесу, характеристик та призначення кінцевої продукції. До групи належать професії, пов'язані з видобуванням корисних копалин, будівництвом та виробленням різної продукції. Ці професії вимагають повної загальної середньої та професійної освіти і професійної підготовки на виробництві. Для деяких професій потрібна кваліфікація молодшого спеціаліста.

Частка українців, охоплених цією групою занять, серед усіх зайнятих цією групою професій у Львівській області становила 55,74%, росіян – 2,87%, осіб інших національностей – 1,13%. В Івано-Франківській області відповідні пропорції були такими: 97,88%, 1,65%, 0,46%, у Тернопільській області – 98,15%, 1,24%, 0,60%, відповідно.

У структурі зайнятості українців Львівської області представників цієї групи професій було 10,82%, росіян – 8,94%, осіб інших національностей – 10,50%. В Івано-Франківській області вказані показники були такими: 9,52% – частка цієї групи професій серед українців, 9,15% – серед росіян, 9,76% – серед осіб інших національностей. У Тернопільській області – 7,52%, 7,21%, 7,88%, відповідно.

Частка «Кваліфікованих працівників з інструментом» серед усього зайнятого населення України у 2001 р. становила 11,98% (2 067 580 осіб).

У 2012 р. кількість представників цієї групи професій зменшилася до 1386,7 тис. осіб (на 32,94%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 1133,4 тис. осіб (11,1%), жінок – 253,3 тис. осіб (2,5%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 23,6%, жінки – 4,7%.

Восьма група – «**Оператори та складальники устаткування і машин**» – об'єднує професії, які потребують знань, необхідних для експлуатації та нагляду за роботою устаткування та машин, у тому числі високоавтоматизованих, а також для їх складання.

Професійні завдання охоплюють розроблення корисних копалин чи нагляд за їх видобуванням, ведення робочого процесу та виробництво продукції на устаткуванні чи машинах, керування транспортними засобами чи пересувними установами, складання виробів із деталей та вузлів.

У Львівській області частка українців серед професій цієї групи становила 96,83%, росіян – 2,18%, осіб інших національностей – 0,95%. В Івано-Франківській області вказані показники були такими: 98,27%, 1,32%, 0,40%, у Тернопільській області – 98,51%, 0,88%, 0,59%, відповідно.

У структурі зайнятості Львівської області найбільшу кількість таких осіб мали українці – 13,08%. Серед росіян цей показник становив 8,13%, серед осіб інших національностей – 10,60%. Схожою була ситуація в Івано-Франківській та Тернопільській областях. Так, частка українців, зайнятих у цій групі професій, в Івано-Франківській області становила 11,21%, росіян – 8,61%, осіб інших національностей – 10,03%. У Тернопільській області значення

цього показника в українців дорівнювало 13,06%, росіян – 8,87%, осіб інших національностей – 13,57%.

Частка «Операторів та складальників устаткування і машин» серед усього зайнятого населення України у 2001 р. становила 15,30% (2 639 733 осіб).

У 2012 р. кількість представників цієї групи професій зменшилася до 1508,5 тис. осіб (на 42,86%). Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 1131,7 тис. осіб (11,01%), жінок – 376,7 тис. осіб (3,7%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 23,6%, жінки – 6,9%.

До найменш престижних, безумовно, належить дев'ята група – **«Найпростіші професії»**. Заняття цієї групи потребують знань для виконання простих завдань з використанням ручних інструментів, у деяких випадках зі значними фізичними зусиллями.

Професійні завдання пов'язані з продажем товарів на вулиці, збереженням та охороною майна, прибиранням, чищенням, пранням, прасуванням та виконанням низькокваліфікованих робіт у видобувній, сільськогосподарській, риболовній, будівельній та промисловій галузях тощо. Для професій цієї групи достатньо неповної середньої освіти та мінімальної професійної підготовки на виробництві чи інструктажу.

У Львівській області частка українців серед професій цієї групи становила – 98,06%, росіян – 1,12%, осіб інших національностей – 0,80%. В Івано-Франківській області значення цього показника в українців становило 99,10%, у росіян – 0,61%, осіб інших національностей – 0,27%. У Тернопільській області відповідні пропорції були такими: 98,81%, 0,68%, 0,50%, відповідно.

У структурі зайнятості Львівської області найвищим значення цього показника було саме серед українців – 26,17%. Серед росіян частка «Найпростіших професій» була значно меншою і становила 8,28%, серед осіб інших національностей – 17,68%. В Івано-Франківській області відповідні пропорції були такими: 37,50%, 13,25%, 22,79%. У Тернопільській області: 34,18%, 17,98%, 29,52%, відповідно.

Частка «Найпростіших професій» серед усього зайнятого населення України становила 19,38% (3 344 448 осіб), тоді як у

Швейцарії вона, наприклад, дорівнювала 5,9%, Польщі – 7,9%, Німеччині – 8,5% [16, с. 176].

У 2012 р. кількість представників цієї групи професій, і що є дуже позитивним фактом, також зменшилася (на 67,88%) і становила 1074,5 тис. осіб. Від кількості осіб, які підлягали обліку, чоловіків було 413,8 тис. осіб (4,0%), жінок – 660,7 тис. осіб (6,5%). У розрізі до осіб відповідної статі чоловіки становили 8,6%, жінки – 12,1%.

Отже, незважаючи на повне кількісне домінування українців у національному складі населення Галичини, вони мали гіршу структуру професійної зайнятості, ніж росіяни та особи іншої національності. Зокрема, серед росіян та представників інших етнічних груп більшою була частка «Законодавців, вищих державних службовців, керівників», представників групи професій «Професіонали» та «Фахівці». Серед українців найчисельнішою була група «Найпростіших професій», де кількість зайнятих серед них в Івано-Франківській та Тернопільській областях перевищувала третину від усіх зайнятих. Для порівняння – серед росіян Львівської області цей показник становив 8,28%, Івано-Франківської області – 13,25%, Тернопільської області – 17,98%.

Таким чином, здобуття Україною державної незалежності хоча певним чином і мінімізувало нееквівалентність в структурі зайнятості населення на користь українців (якщо у 1989 р. кількість осіб, зайнятих переважно фізичною працею, серед них становила 70,6%, то у 2001 р. таких налічувалося лише 51,42% – узагальнено показники 4 останніх професійних категорій), але кардинальних змін, які б свідчили про суттєві позитивні зрушення в кваліфікаційних характеристиках трудового потенціалу українського населення та відповідали вимогам інформаційно-інноваційного суспільства постіндустріального типу, так і не сталося. Дисбаланс на користь «синькокомірцевих» професій, пов'язаних із малокваліфікованою фізичною працею, серед населення Галичини, з одного боку, можна розглядати як наслідок колоніальної політики попередніх режимів, периферійного статусу, який зберігався за регіоном протягом багатьох століть і був пов'язаний з його географічним положенням, а з другого – як вияв впливу незавершеності процесів суспільно-політичної трансформації усього українського суспільства, спричи-

неної провалами в економічній і соціальній політиці держави, які й до цього часу, на жаль, залишаються неподоланими.

Загалом же, в регіоні відсутні передумови виникнення етнополітичних конфліктів за ознакою професійної належності як таких, адже українці тут є домінуючою етнічною групою, хоча і мають гіршу, ніж росіяни та особи іншої національності, професійну структуру. Близькими до загальноукраїнських є також кваліфікаційні характеристики населення Галичини. Водночас необхідність реформування професійної структури усього українського суспільства постає більш ніж гостро. Висока частка осіб, зайнятих фізичною працею, що перевищує 50%, вказує на низькі якісні характеристики робочої сили, слабе застосування наукомістких та ресурсозберігаючих технологій, негативно впливає на рівень життя населення регіону, а загалом – не дозволяє здійснити вкрай необхідне реформування всієї політичної системи країни. Розвиток інноваційних галузей економіки, оптимізація професійної структури якраз і повинні стати основними в реалізації державної регіональної політики на найближчу перспективу. Подальше погіршення кваліфікаційних характеристик населення, відсутність економічних реформ призведе до втрати Україною конкурентоспроможності на світових ринках, поглиблення політичної кризи в середині країни, поширення популізму та праворадикальних настроїв, наслідки яких в умовах російської військової агресії можуть бути непередбачуваними.

1. Rogowski R. Causes and Varieties of Nationalism – a rationalist account / R. Rogowski // *New Nationalisms of the Developed West: Toward Explanation* / eds. E. A. Tiryakian, R. Rogowski. Boston: Allen & Unwin, 1985. – P. 87–108.

2. Євтух В. Культурного поділу праці теорія / В. Євтух // *Етнічний довідник: у 3-х ч.* / Аза Лариса, Афонін Едуард, Васильєва Людмила, Винниченко Ігор, Євтух Володимир; Центр етносоціологічних та етнополітичних досліджень; Ін-т соціології НАН України; Держ. Комітет України у справах національностей та міграції; Ін-т етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій. – К. – Ч. 1: Етнічні меншини в Україні, 1997 – С. 86.

3. Ильин В. Государство и социальная стратификация советского и постсоветского обществ (1917 – 1996 гг.): опыт конструктивистско-структуралистского анализа / В. Ильин. – Сыктывкар: Издательство Сыктывкарского университета, 1996. – 250 с.

4. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: монографія / М.С. Дністрянський. – Львів: видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 490 с.

5. Котигоренко В. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / В. Котигоренко. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.

6. Майборода О. Етнопрофесійна структура українського суспільства: тенденції змін та їхній вплив на міжетнічні відносини / О. Майборода // Наукові записки ІПіЕНД НАН України. – К., 2005. – Вип. 27. – С. 30–48.

7. Євтух В. Конфлікт міжетнічний / В. Євтух, А. Попок // Етносоціологія: терміни та поняття: навчальний посібник для студ. гум спец. вищ. навч. закладів / В. Б. Євтух [та ін.]; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр сучасного суспільствознавства. – К.: Фенікс, 2003. – 280 с.

8. Лозинський Р. Чому Галичина відстає? Або як довго ми ще будемо відставати? / Р. Лозинський // Часопис І. – 2002. – Число 23. – С. 264–272.

9. Возняк Т. Геополітична роль Західної України в українському і європейському контекстах / Т. Возняк // Часопис І. – 1998. – Число 14. – С. 18–40.

10. Кусяк М.М. Формування і розвиток регіональних соціально-економічних систем (на матеріалах Західного регіону): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / М.М. Кусяк; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Л., 2004. – 20 с.

11. Коваліско Н.В. Основи соціальної стратифікації: навчальний посібник / Н.В. Коваліско. – Львів: «Магнолія 2006», 2009. – 328 с.

12. Монолатій І. Західноукраїнський регіон як поліетнічний ландшафт [Електронний ресурс]. / І.С. Монолатія. – Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Monolatij.htm>

13. Барна І. Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 – економічна та соціальна географія / І.М. Барна; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2005, – 19 с.

14. Національний склад населення України (по Кримській АРСР та областях) за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р. – Ч. II. – К., 1992. – С. 45.

15. Зайняте населення України. Населення, зайняте економічною діяльністю, за групами занять за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. / Державний комітет статистики України; ред. О.Г. Осауленко. – К., 2004. – С. 6 – 7.

16. Мельник С.В. Напрями використання робочої сили у професійному розрізі в Україні та за кордоном / С.В. Мельник // Економіка промисловості. – 2005. – №1. – С. 172 – 179.

17. Заробітня плата за професійними групами у 2012 р. (за матеріалами вибіркового обстеження) / Відп. за вип. І. Сенік. – К.: Держ. служба статистики України, 2013. 168 с.